

Pervîn'in kişiliği, felsefî görüşleri, fikirleri, üslûbu ve ahlâkî mazmunlarıyla İran edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Şiirle ilgili çalışmalarında esas yönlendirici olan babası başlangıçta ona Fransızca, Arapça ve Türkçe şiirlerden yaptığı mensur çevirileri vererek bunları nazım haline getirmesini istiyordu. Önceleri babasının dergisi *Bahâr*'da yayımlanan ve çağdaş antolojilerde örnekleri görülen şiirleri divanının son dönemlerde yapılan bir baskısına göre (Tahran 1363 hş./1984) 5606 beyittir ve birkaçı dışında kaside, mesnevi, kıta ve gazel tarzındadır. Konuları içtimâî ve ahlâkî olup, özellikle kadın ve aile ön planda gelmektedir. Kadının eğitiminden ve kalkınmadaki rolünün öneminden söz eder. İran toplumundaki aksak yönleri ele alır ve bu aksaklıkların eğitim ve öğretim yetersizliğinden doğduğunu öne sürer. Şiirlerinde ahlâkî ve tasavvufî konuların yanı sıra vatan sevgisi ve tabiat da işlenmiştir. Onun üslûbu kendine özgü deyiş biçiminin Horasan ve Irak üslûplarıyla bileşimi gibidir, bilhassa Nâsır-ı Hüsrev ile Sa'dî-i Şîrâzî'nin etkisinde kalmıştır. Etkilendiği diğer şairler arasında Senâî, Evhadüddîn-i Enverî, Feridüddin Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahman-ı Câmî sayılabilir.

Pervîn'in sağlam bir lafız ve anlam örgüsüne sahip kasidelerindeki ahlâkî ve tasavvufî ruhla kısa mesnevilerindeki renklilik kıtalarında yerini kadınca tahassüs ve letâfete bırakır. Eski ve yeni tarzda yazdığı kıtalarının dili son derece sade ve açıktır. Arapça'yı çok iyi bilmesine rağmen divanında kullandığı Arapça kelime sayısı çok azdır. Kalıp ve şekilden ziyade fikir ve mânaya önem veren Pervîn yeniden canlandırdığı münazara formunda çok başarılı olmuş, klasik edebiyattan aldığı bu tarzdaki şiirlerinde kendi içgüdülerini ve yaratıcılığını ortaya koymuştur. Onun çeşitli beyit ve mısraları darbimesel haline gelmiş-

tir. Ali Ekber Dihhudâ bunlardan yirmi ikisini *Emsâl ü Hikem* adlı eserine dahil etmiştir.

Divanının ikinci neşri ölümünden kısa bir süre sonra kardeşi Ebû'l-Feth İ'tisâmî tarafından yapılmış (Tahran 1320 hş./1941, Bahâr'ın girişile birlikte; 8. bs., Tahran 1363 hş./1984), bunu diğeri izlemiştir (nşr. Minûcihr Muzafferiyân, Tahran 1362 hş./1983, 1364 hş./1985; nşr. Hişmet Müeyyed, Costa Mesa 1987; nşr. Ahmed Kerfî-mî, Tahran 1369 hş./1990). Pervîn'in şiirlerinden seksen ikisini Hişmet Müeyyed ve M. A. Madelung İngilizce'ye tercüme etmiştir (*A Nightingale's Lament*, Lexington 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Pervîn-i İ'tisâmî, *Divân*, Tahran 1962; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 148-150; Abdürresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sûhânverân*, Tebriz 1340 hş./1961, s. 103; Zebîhullah Safâ, *Genc-i Sûhân*, Tahran 1961, III, 291-308; Rypka, *HIL*, s. 387; İ's'âd Abdülhâdî Kindîl, *Fünûn-ü Şîrî'l-Fârisî*, Beyrut 1981, s. 248-252; Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1364 hş./1985, V, 156; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Bâ Kârân-ı Hulle*, Tahran 1367 hş., s. 363-372; *Yâdnâme-i Pervîn-i İ'tisâmî* (ed. Ali Dehbaşî), Tahran 1370 hş.; M. Ca'fer Yâhakkî, *Çün Sebû-yi Teşne*, Tahran 1374 hş./1995, s. 162-168; Ali Mir Ensârî, *İsnâdî ez Meşâhîr-i Edeb-i Mu'âşır-ı İrân*, Tahran 1376 hş./1997, I, 129-182; Yahyâ Âryânpûr, *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1376 hş., III, 539-550; Munibur Rahman, "Parwin İ'tisâmî", *EI²* (İng.), VIII, 277; Heshmat Moayyad, "E'teşâmî Parvin", *Elr.*, VIII, 666-669; Gulâm Ali Haddâd Âdil, "Pervîn-i İ'tisâmî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379/2000, V, 586-591.

SAİME İNAL SAVI

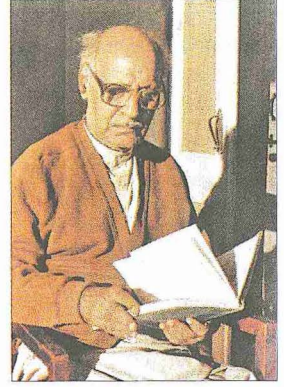
PERVİZ, Gulâm Ahmed

(غلام أحمد پرویز)

(1903-1985)

Kur'âniyyûn ekolünden
Tulû-i İslâm Hareketi'nin kurucusu,
müfessir.

9 Temmuz 1903 tarihinde Hindistan sınırları içindeki Doğu Pencap'ta Amritsar yakınlarındaki Gordaspûr şehrine bağlı Batâle kasabasında doğdu. Babası Çôdrî (geniş toprak sahibi) Fazluddin, dedesi Çiştîyye tarikatının Nizâmîyye kolundan Hanefî âlimi ve tabip Mevlâî Rahîmbahş'tır. İlk eğitimini dedesinden aldı. Bir misyoner lisesinde orta öğrenimini tamamladıktan sonra (1921) Lahor'da devlet matbaasında kâtip olarak göreve başladı ve matbaa müdürlüğüne kadar yükseldi. Ardından İçişleri Bakanlığı'nda görev aldı (1927), müsteşar yardımcılığından emekli olunca kadar (1955) bu kurumda kaldı. Bu arada Pencap Üniversitesi'ni bitirdi (1934).

Gulâm
Ahmed Pervîz

Lahor'da bulunduğu sırada Muhammed İkbâl ile görüştü ve onun düşüncelerini kendisinden öğrenme fırsatı buldu. Pervîz'in Kur'an'a dair çalışmalarında bu görüşmelerin derin etkisinin olduğu kabul edilir (Chawla, s. 6). Onun üzerinde önemli etkisi bulunan bir diğer şahsiyet, Delhi'deki Câmia Milliyye İslâmiyye'nin öğretim üyelerinden Muhammed Eslem Cerâcpûrî'dir. Pervîz, Cerâcpûrî ile ilk defa 1931 yılında görüştü ve aralarındaki yakınlık Cerâcpûrî'nin vefatına (1955) kadar sürdü (Gulâm Ahmed Pervîz, *Câmî'a*, LXXIX/3-5 [1982], s. 78-80).

İkbâl tarafından ortaya atılan, Hint alt kıtasının müslümanlarla Hindular arasında bölünmesini öngören iki millet nazariyesini benimseyen Pervîz bunu yazılarında savundu, bu sebeple Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah'ın takdirini kazandı. 1937-1938 yıllarında Cinnah'ın müşavirliğini yaptı. Emekliliğinin ardından anayasa hazırlık çalışmalarını yürüten İslâm Hukuku Komisyonu'na üye tayin edilirse de (1957) General Eyyûb Han'ın askerî darbesi (1958) yüzünden komisyon çalışmaları sona erdi. Pervîz 1958'de Karaçi'den ayrılarak Lahor'a yerleşti. Burada özel dersler verdi, kolej ve üniversitelerde okuyan kesimden büyük ilgi gördü. Özellikle Batı tarzı eğitim alan kesim onun yenilikçi düşüncelerine önem veriyordu.

Pervîz'in Kur'âniyyûn hareketi çerçevesinde başta hadise bakışı ve fikhî konulara yaklaşımı olmak üzere pek çok konudaki aykırı düşünceleri İslâm ilim geleneğine bağlı ulemânın tepkisini çekiyordu. Bu kesim bir yandan Pervîz aleyhinde kitaplar neşrederken bir yandan da ona karşı birlik kurmaya çalışıyordu. Sonunda geleneksel ekol içinde yer alan 1000 kadar âlim bir fetva hazırlayarak Pervîz'in İslâm dairesinden çıkıp "kâfir" olduğunu ilân etti. *Pervîz key Bârey meyn 'Ulemâ' ka Müt-tefeķa Fetvâ* adıyla kitap halinde de yayımlanan fetva çalışması (Karaçi, ts.) onun

Pervîn-i
İ'tisâmî

görüşlerini bir araya getirmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Bu fetva karşısında resmî makamların bir müeyyide uygulamaması sebebiyle Pervîz fazla bir sıkıntı çekmedi. Eserlerinde ortaya koyduğu görüşleri inceleleyen başta Emîn Ahsen İslâhî ve Mevdûdî olmak üzere birçok âlim tarafından ana çizgiyi aştığı kabul edildi (meselâ bk. *Tefhîm-i Dîn*, s. 170-174; *Sünnet ki Â'inî Hâşşiyet*, tür.yer.); ancak bu gruptaki âlimler Pervîz'i tekfir etmedi. Pervîz 24 Şubat 1985'te Lahor'da vefat etti.

Gulâm Ahmed Pervîz hakkında yapılan çalışmaların bazısında onun XX. yüzyılın büyük bir filozofu olduğu ileri sürülürken bir kısmında orijinal bir fikrinin bulunmadığı, Karl Marx'ın ekonomi ve Darwin'in evrim teorilerini aynen kopya ettiği söylenmiştir. Pervîz özellikle siyasî, içtimai ve iktisadî konuları işlediği kitaplarında çok sayıda Batılı ilim ve fikir adamının eserlerinden alıntı yapmıştır. Ancak yer yer aktarmaları arasında uyum bulunmadığı ve yersiz bilgiler topladığı görülmektedir (*Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, X, 322). Azîz Ahmed'e göre Pervîz, Seyyid Ahmed Han'dan sonra Batılılar'ın görüşlerini en çok kullanan ve bunlara güvenen bir kişidir (*Islamic Modernism*, s. 224-225). Diğer bir grup ise Pervîz'i modernist olarak takdim etmiş, bu niteliğiyle Seyyid Ahmed Han'ın ve İkbâl'in görüşlerini geliştirdiği ileri sürülmüştür (Chawla, s. 9-10). Esasen Pervîz, gerek eserlerinde gerekse konuşmalarında Seyyid Ahmed Han için olumlu ifadeler kullanmış, onu önder kabul etmiş ve hakkında bir kitap yazmıştır. Pervîz'in Kur'âniyyûn çizgisinde olduğunun delillerinden biri de onun ekol mensubu diğer ilim adamları hakkındaki değerlendirmeleridir (Abdurrahman Kîlânî, s. 128-131).

Pervîz'in siyasal, ekonomik ve sosyal görüşleri üzerine çalışma yapan Muhammad Iqbal Chawla, onun 1947 öncesi görüşleriyle daha sonraki görüşleri arasında önemli farklılıklar bulunduğunu söyler. 1938'de yazdığı bir makalede Hz. Ebû Bekir örneğinden hareketle zekâtın toplanması hususunda devletçiliği savunurken Pakistan'ın kurulmasının ardından devletin zekât toplamasına karşı çıkmıştır. 1960 öncesinde sosyalizmin aşırı muhaliflerinden iken Zül-fikar Ali Butto'nun başbakan olmasıyla gündeme getirilen İslâm sosyalizmi görüşünün gönüllü savunucusu olmuştur. Muhammed Iqbal Chawla, Pervîz'i yaşadığı döneminin ürünü olarak tanıtır; ona göre İslâm'ın ilerleme dini olduğunu ve bu sebeple dini günün ihtiyaçlarına göre yorumladığını be-

lirtir. Pervîz'in ortaya koyduğu yorumların en önemli noktası siyasal ve ekonomik teoridir. Aslında onun gündeme getirdiği konu ve kavramlar tamamen yeni değildir (*A Study of Islamic Writings in Pakistan*, s. 8-9). Pervîz'in eserleri üzerinde yapılan bir inceleme onun -1938'e kadar, 1947'ye kadar ve Pakistan'ın kuruluşundan sonra olmak üzere- genelde üç fikrî dönem geçirdiğini göstermektedir.

Pervîz'in en sert eleştirileri sünnetin dindeki yeri hakkındadır. Resûl-i Ekrem'in otoritesini ve sünneti teorik olarak kabul edip Kur'an'ın en iyi şekilde Resûlullah tarafından anlaşılabilirliğini söylemekle birlikte Kur'an'ı açıkladığı belirtilen hadislerin sağlam bir şekilde günümüze intikal etmediğini ileri sürer. *Mağâm-ı Hadîş* adıyla bir kitap yazan ve diğer eserlerinde de konuya temas eden Pervîz hadis ve sünnet malzemesini yok hükmünde görmüş, eserlerinde hadisleri yer vermemiştir (ayrıntılı bilgi için bk. Mevdûdî, tür.yer.; Abdurrahman Kîlânî, s. 453-780; Hatiboğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, s. 263-338). Pervîz'in vefatından sonra Tulû-i İslâm Hareketi mensupları, aleyhte yayınlar sebebiyle cemaatin sünnet ve hadis konusundaki tavrı hakkında bazı açıklamalar yapmış, mevzû olanların dışındaki hadislerin kendileri için bir kriter sayıldığını bildirmiştir.

Gulâm Ahmed Pervîz'in ilk yazıları 1937-1938 yıllarında A'zamgarh'ta yayımlanan *Ma'ârif*, Sarây-ı Mir'de yayımlanan *İşlâh* ve Haydarâbâd'daki *Tercümânü'l-Kur'ân* dergilerinde çıkmış, ancak düzenli yazarlık hayatına Urduca *Mecelle-i Tulû-i İslâm* ile başlamıştır. Bu dergi arkadaşı Seyyid Nezir Niyâzî tarafından 1935 yılında İkbâl'in hâtrısına çıkarılmış, fakat ertesi yıl yayımı durmuştur. Dergi 1938'de Pervîz tarafından yeniden neşredilmiş, kendisi vefatına kadar derginin sahibi, editörü ve yazarı olmuştur. *Mecelle-i Tulû-i İslâm*'in yayımı 1942 yılında durmuşsa da 1948'de Karaçi'de yeniden başlamış, Pervîz'in 1958'de Lahor'a yerleşmesiyle burada çıkarılmasına devam edilmiştir. Derginin neşri günümüzde de sürmektedir. Pervîz başlatmış olduğu harekete ve kurduğu cemaate Tahrîk-i Tulû-i İslâm adını vermiştir. Bu hareket zamanımızda devam etmekte, cemaatin Pakistan dışında Amerika, İngiltere, Kanada, Avusturalya ve Güney Afrika gibi ülkelerde şubeleri bulunmaktadır (ayrıca bk. KUR'ÂNİYYÛN).

Eserleri. Kur'âniyyûn ekolünün en velûd yazarlarından olan Pervîz kırk kadar eser

kaleme almıştır. Tamamına yakını Urduca olan bu çalışmalarının çoğu Kur'an ve tefsire dairdir (tefsirle ilgili eserleri ve tefsirciliği hakkında bk. Birşık, s. 371-390). 1. *Men ü Yezdân* (Delhi 1941; Lahor 1958). Pervîz'in ilk dönemde yazdığı ve burada ilk sırada verilen yedi kitabı *Ma'ârifü'l-Kur'ân* adıyla bir seri halinde düzenlenmiş, bu seri sonraki baskılarında ayrı kitaplar halinde neşredilmiştir. *Men ü Yezdân*'da Allah'ın varlığı, isimleri, sıfatları, fiilleri vb. geniş biçimde ele alınmıştır. 2. *İblîs ü Âdem* (Delhi 1945; Lahor 1954, 1972, 1983, 1993). Eserde insanın yaratılışı, Âdem kıssası, İblîs, şeytan, cinler, melekler, vahiy ve risâlet konuları Kur'an'a dayalı olarak anlatılmaktadır. 3. *Cû'ey Nûr* (Karaçi 1955; Lahor 1986, 4. bs.). "Nur ırmakları" anlamına gelen bu eser peygamberler hakkındadır. 4. *Berķ-ı Tûr* (Karaçi 1955; Lahor 1956, 1973, 1993). İsrâiloğulları'ndan ve onlardan gelen peygamberlerden bahsedilen kitapta Zülkarneyn konusu da ele alınmıştır. 5. *Şu'le-i Mestûr* (Lahor 1958, 1971). 6. *Mi'râc-ı İnsâniyyet* (Karaçi 1949; Lahor 1976, 1993, 5. bs.). Hz. Peygamber'in hayatına dairdir. 7. *İnsân ney Kiya Sôça?* (Karaçi 1955; Lahor 1959). Eflâtun'dan modern döneme kadar insanları geçirdiği düşünce evreleri hakkındaki eserde müellif yer yer Kur'an âyetleriyle mukayeseler yapmaktadır. 8. *Luğâtü'l-Kur'ân* (I-IV, Lahor 1941, 1960-1961, 1984). Pervîz'in gençlik yıllarında Kur'an'dan faydalanmak için yaptığı bir çalışma olup ilmî objektiflik bakımından başta gelen eseridir. Müellif burada Kur'an'daki belli başlı kelime ve kavramları, yer ve şahıs isimlerini alfabe sırasına göre ele almış ve güvenilir kaynaklardan hareketle açıklamıştır. 9. *Tebvîbü'l-Kur'ân* (I-III, Lahor 1977, 1984). Kur'an'ın konu fihristidir. Eserde belli bir sistem içinde oluşturulan başlık ve alt başlıklar mânalandırılmış, ardından çizilen anlam çerçevesine hangi âyetlerin ne tür özellikleri sebebiyle alındığı belirtilmiştir. 10. *Me'tâlibü'l-furkân* (I-V, Lahor 1975; VI, 1984; VII, 1991). Pervîz'in yıllar süren Kur'an-ı Kerim derslerinin teybe kaydedildikten sonra yazıya geçirilmiş şekli olup müellif eserin hayatta iken basılan ilk altı cildini okumuştur. Diğer ciltler ise teyp kasetlerinin çözümlenmesiyle meydana gelecektir. Ancak müellif yoğun açıklamalarının ilk ciltlerde bulunduğunu ifade etmiştir (*Me'tâlibü'l-furkân*, Mukaddime, I, k). 11. *Me'hûmü'l-Kur'ân* (Lahor 1960-1961; diğer baskıları için bk. Ahmed Han, s. 165; Cemîl Nakvî, s. 53). Pervîz bu çalışmasında Kur'an âyetlerinden anladıklarını rahat bir

anlatımla kaleme almıştır. Bu açıdan eser çok kısa açıklamalarla yetinilen bir Kur'an tercümesi mahiyetindedir. Müellif bu eserini yirmi beş-otuz yıllık bir emeğinin ürünü olarak göstermektedir (*Mefhûmü'l-Kur'ân*, I, 12). 12. *Kur'ânî Fayşaley* (Lahor 1987, 1992). Âyetler çerçevesinde ibâdât, muâmelât ve ukûbât konularının işlendiği eserde aile ve toplum, siyasî, içtimâî ve iktisadî hayat, Allah, insan, peygamber, Kur'an, hadisler, köle ve câriyelik mevzuları yer alır. 13. *Kur'ânî Kavânin* (Lahor 1978). Daha çok hukuka ve devletin işleyişine dair konuların Kur'an ışığında işlendiği bir eserdir. 14. *İkbâl aor Kur'ân* (I, Lahor 1955, 1975, 1987; II, 1988). Müellifin İkbâl hakkında yazdığı makalelerin bir araya getirilmesiyle oluşan eser İkbâl'in Kur'an'a bakışını ve Kur'an'ı yorumlayışını içermektedir. 15. *Nizâm-ı Rubûbiyyet* (Karaçi 1954; Lahor 1978). Pervîz, "nizâm-ı rubûbiyyet" ifadesiyle Kur'an-ı Kerim'de mevcut dinî, siyasî, içtimâî ve iktisadî sistemi anlatmaya çalışmaktadır. Doğu ve Batı dünyasının ekonomik sistemlerinin eleştirildiği eserde ekonomik konular geniş biçimde ele alınmıştır. 16. *Cihân-ı Ferdâ* (Lahor 1969, 1987). Ölüm, öldükten sonra dirilme, hesap, cennet ve cehennem gibi konuların işlendiği kitapta Ehl-i sünnet inancına ters düşen pek çok görüş yer almaktadır. 17. *Mezâhib-i 'Âlem ki Âsmânî Kitâbeyn* (Lahor 1977). İlahî olan ve olmayan belli başlı dinlerle ilgili bir çalışmadır. 18. *Tasavvuf ki Haқиқat* (Lahor 1981, 1992). "Tasavvuf ve İslâm", "Tasavvuf ve İkbâl" adlı iki bölümden oluşan kitapta tasavvufu çok kullanılan terimlerin tahlili yapılır ve büyük mutasavvıfların görüşleri üzerinde durulur. Eserde tasavvufa yönelik eleştiriler de yer almaktadır. 19. *Şâhkâr-ı Risâlet 'Ömer Fârûk* (Lahor 1974). Hz. Ömer hadis rivayeti karşısındaki tutumu, Kur'an'ı öne çıkaran söz ve uygulamaları sebebiyle Kur'ânîyyûn ekolünün çok önemseddiği bir şahsiyettir. Pervîz bu hacimli kitabında Hz. Ömer'i tanıtırken onun görüşlerinden kendisine deliller çıkarmaya çalışır. 20. *Maқâm-ı Hadîş* (Lahor 1957, 1965, 1975, 1992, 2001). Pervîz ile hocası Muhammed Eslem Cerâcpûrî'nin yazılarını ihtiva eden eserde sünnetin dindeki yeri, mevsukiyeti, hadis kitaplarının durumu, hadise farklı yaklaşan âlimlerin görüşleri gibi konular ele alınmıştır. Kitapta, Ebû Hanîfe'nin hadisleri çok sert bir dille eleştirdiği iddiasının yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. 21. *İslâm Kiyâ he* (Lahor 1964, 1992). İslâm, din ve insanla ilgili çeşitli konuları içerir. Aynı ko-

nular müellif tarafından *İslam-A Challenge to Religion* adlı eserde de büyük oranda işlenmiş olup (Lahor 1968, 1989) bu kitap onun tercümesi niteliğindedir. 22. *Esbâb-ı Zevâl-i Ümmet* (Karaçi 1952; Lahor 1976, 1993, 8. bs.). Daha önce *Mecelle-i Tulû'î-i İslâm*'da tefrika edilen bir risâle olup Pervîz'in dinî görüşlerinin bir özeti mahiyetindedir. Bu sebeple kitap büyük rağbet görmüş ve birçok baskısı yapılmıştır. 23. *Selîm key Nâm Huţûţ* (I, Lahor 1953, 1954, 1959; II, Lahor 1959, 1992; III, 1960; I-III, 1981, 1984, 1986). Sistematiği itibariyle modern tarzda kaleme alınan eserde geleneksel İslâm'a ve topluma karşı mücadele eden Selîm adlı hayalî bir genç yazılmış mektuplar yer almaktadır. Bu mektuplarda Allah tasavvurundan Hz. Muhammed'in dindeki yerine, komünizm-İslâm ilişkisinden namaz ve zekâta kadar pek çok konu işlenmiştir. 24. *Tâhire key Nâm Huţûţ* (I-II, Lahor 1957, 1969, 1976, 1989). Tâhire isimli hayalî bir kıza hitaben yazılmış on üç mektuptan oluşan kitapta nikâh, talâk, çok evlilik gibi konular ele alınmıştır. Mektuplardan birinde Pervîz, miras ve şahitlik hususunda kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliği kabullenilemez bir durum olarak nitelendirmiştir (*Tâhire key Nâm Huţûţ*, s. 35-36; Pervîz'in eserleri için bk. Hâdim Hüseyin İlahîbahş, s. 52-54).

Gulâm Ahmed Pervîz hakkında muhtelif kişiler tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bunların arasında Freeland Abbott, Erwin I. J. Rosenthal, Sheila McDonough, J. M. S. Baljon, Aziz Ahmad, G. E. von Grunebaum, M. Iqbal Chawla, Muhammed Ömer Dirâz, Abdurrahman Kılânî, Muhammed Dîn Kâsımî, İbrahim Hatiboğlu ve Abdülhamit Birışık sayılabilir (bu yazarların eserleri için bk. bibl.); Pervîz hakkında yapılan diğer çalışmalar için bk. *Tulû'î-i İslâm*, LII/7 [2000], s. 3-5). Münevver Hüseyin Dihlevî'nin *Kur'ânî Ta'zîrât be-Cevâb-ı Pervîzî Hurâfât* (Lahor 1947), Münşî Abdurrahman Han'ın *İntisâb* (Mülân 1984), Muhammed Aşık-ı İlahî Bülendşehrî'nin *Fitne-i İnkâr-ı Hadîş* (Lahor 1986), Reşid Ahmed'in *Fitne-i İnkâr-ı Hadîş* (Karaçi 1403) adlı kitaplarında ve Muhammed Şeff'in "Gulâm Ahmed Pervîz per Küfr ka Fetvâ" (*Şihâb*, V/9 [Lahor 1962], s. 12), Velî Hasan Tonkî'nin "Küfriyyât-ı Pervîz" (*Beyyinât*, VI [Karaçi 1962], s. 33-48), Muhammed Siddîk'in "Kur'ân aor Pervîz" (*Beyyinât*, XI/3 [Karaçi 1987], s. 50-63) isimli makalelerinde Pervîz'in görüşleri eleştirilmiştir. Bu eleştirilere *Mecelle-i Tulû'î-i İslâm* dergisinde yayımlanan makalelerin yanı sıra Sâbir Siddîki'nin *Ebleh-i Mes-*

cid (Lahor 1989, 2. bs.) ve Muhammed İslâm'ın *Tahrîk-i Pâkistân aor Pervîz* (Lahor 1988) adlı eserlerinde cevaplar verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gulâm Ahmed Pervîz, *Metâlibü'l-furkân*, Lahor 1975, Mukaddime, I, k; a.mlf., *Mefhûmü'l-Kur'ân*, Lahor, ts. (İdâre-i Tulû'î-i İslâm), I, e-ğ, 1-13; a.mlf., *Tebvîbü'l-Kur'ân*, Lahor 1984, I, 9; a.mlf., *Tâhire key Nâm Huţûţ*, Lahor 1989, s. 35-36; a.mlf., "Vo Merd-i Dervîş", *Câmi'a*, LXXIX/3-5, Delhi 1982, s. 78-80; E. I. J. Rosenthal, *Islam in the Modern National State*, Cambridge 1965, s. 260-265; F. Abbott, *Islam and Pakistan*, New York 1968, s. 210-217; Sheila McDonough, *The Authority of the Past: A Study of Three Muslim Modernists*, Chambersburg 1970, s. 35-49; Aziz Ahmad, *Islamic Modernism in India and Pakistan: 1857-1964*, London 1970, s. 224-236; a.mlf. – G. E. von Grunebaum, *Muslim Self-Statement in India and Pakistan 1857-1968*, Wiesbaden 1970, s. 167-181; *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1972, X, 320-328; Ahmed Han, *Kur'ân-ı Kerîm key Urdû Terâcim: Kitâbiyyât*, İslâmâbâd 1987, s. 165; Hâdim Hüseyin İlahîbahş, *el-Kur'ânîyyûn ve şübühâtühüm havle's-sünne*, Tâif 1409/1989, s. 47, 52-54; Muhammed İqbal Chawla, *A Study of Islamic Writings in Pakistan*, Lahore 1990, s. 6, 8-10; Cemil Nakvî, *Urdû Tefâsîr-Kitâbiyyât*, İslâmâbâd 1992, s. 53; Muhammed Ömer Dirâz, *Devlet-i Pervîz*, Lahor 1992; Emin Ahsen İslâhî, *Tefhim-i Dîn*, Lahor 1992, s. 170-174; J. M. S. Baljon, *Kur'an Yorunda Çağdaş Yönelimler* (trc. Şaban Ali Düzgün), Ankara 1994, tür.yer.; Mevdûdî, *Sünnet ki Âîni Haysiyet*, Lahor 1995, tür.yer.; Abdurrahman Kılânî, *Âyine-i Pervîziyyet*, Lahor 2001, s. 128-131, 453-780; Abdülhamit Birışık, *Hind Altıkitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 371-390; İbrahim Hatiboğlu, *İslâm Dünyasında Çağdaşlaşma Serüveni*, İstanbul 2004, s. 205-210; a.mlf., *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, İstanbul 2004, s. 263-338; Muhammed Dîn Kâsımî, *Cenâb Gulâm Ahmed Pervîz Apney Elîfâz key Âiney meyn*, Lahor 2006; "Allâme Gulâm Ahmed Pervîz-Ek Te'ârûf", *Tulû'î-i İslâm*, XLIX/2, Lahor 1996, s. 12-24; a.e., LIII/7 (2000), s. 3-5; Muhammed Ewâb es-Sibtî'nin, "Pervîz, Gulâm Ahmed", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379/2000, V, 579-580.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

PERVİZ NÂTİL HÂNLERİ

(پرویز نائل خانلری)

(1914-1990)

İranlı şair,
dilbilimci ve devlet adamı.

Tahran'da doğdu. Aslen Mâzenderanlı olan ailesinden birçok kişi Kaçarlar döneminin divan teşkilâtında görev yapmıştır. Hânleri nisbesi dedesi "hanlar hanı"ndan gelmektedir. İlk eğitimini babası Ebû'l-Hasan İ'tisâmüddeve'den aldı; daha sonra dârülfünunu ve Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1932). İlk makalesi henüz öğrenciyken *İkdâm* gazetesin-